

Cmentarz jako forma komunikacji międzypokoleniowej. Antroponimia Kobylan i okolic utrwalona w XIX- i XX-wiecznych inskrypcjach nagrobnych cmentarza katolicko-prawosławnego w Kobylanach

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie wyników badań, stanowiących niewielką próbę interpretacyjną materiału uzyskanego z obszarów pogranicza polsko-białoruskiego. Na przykładzie imion mieszkańców wspomnianego wyżej terenu ukazano, jak – w zależności od czynników historycznych, konfesyjnych i językowych – kształtował się system imienniczy na styku tradycji nazewniczych terenu pogranicznego. Podstawę materiałową stanowi zbiór 492 notacji imion, zawierający 129 zróżnicowanych form antroponimicznych (w tym 58 form żeńskich i 71 form męskich) wyekscerpowanych z tablic nagrobnych cmentarza katolicko-prawosławnego w Kobylanach, utworzonego pierwotnie jako grecko-katolicki. W zebranych nazwach osobowych, utrwalonych za pomocą łacinki i cyrylicy, można znaleźć, oprócz onimów oficjalnych, także formy nieoficjalne – dotyczy to głównie imion zdrobniałych (jak wynika z danych określających daty urodzin i zgonów – imion dzieci). Zgromadzone materiały terenowe uzyskano bezpośrednio z inskrypcji nagrobnych: w wyniku zapisów odręcznych oraz za pomocą dokumentacji fotograficznej.

Za przedmiot badań posłużyły imiona osób wyznania katolickiego i prawosławnego urodzonych w latach 1810-1987, zapisane łacinką oraz cyrylicą. Jest to dosyć pokaźny zbiór, umożliwiający obserwację pewnych zmian (związanych m.in. z gafią i frekwencją nazw), które zaszły na przestrzeni niemal 200 lat. Należy zaznaczyć, że uwzględniony tu antropomastykon nie wyczerpuje repertuaru imion funkcjonujących w Kobylanach i okolicach w badanym okresie. W wypadku kontynuacji niniejszych badań uzasadnionym wydawałoby się dodatkowe

skorzystanie z ksiąg metrykalnych oraz innych materiałów archiwalnych, które pozwoliłyby na uzyskanie bogatszego repertuaru nazw, co z kolei byłoby pomocne przy stworzeniu bardziej wnikliwego i szczegółowego obrazu antroponimii tego obszaru. Pomimo tego, że przestrzeń cmentarza można określić jedynie jako pewien wycinek funkcjonujący w lokalnej rzeczywistości, wydaje się, że napisy zebrane z tablic nagrobnych są wystarczającym dowodem na bogate i różnorodne zjawisko interferencji w imiennictwie mieszkańców badanego terenu. W związku z tym, że forma artykułu narzuca pewne ograniczenia, przedstawione tu zostaną jedynie niektóre (jak się wydaje, najistotniejsze) spostrzeżenia powstałe podczas analizy badanego repertuaru imienniczego.

Kobyłany, położone w północno-wschodniej części województwa lubelskiego, na wschodniej granicy Polski i Białorusi, to miejsce, które od zawsze cechowała różnorodność językowa i wyznaniowa. Obecny profil kobyłańskiego cmentarza związany jest przede wszystkim z usytuowaniem na pograniczu, jednak specyfika napisów na tablicach nagrobnych to również skutek dawnych kontaktów, a później jednoczesnego występowania na jednym obszarze Kościoła rzymskiego i Kościoła wschodniego, obecnego tu dzięki cerkwi prawosławnej, zajmującej istotne miejsce w życiu lokalnej społeczności.

U początków państwowości polskiej badane tereny wchodziły w skład ziemi brzeskiej (SGKP 1880: 399), a terytorium obecnego powiatu bialskiego miało niemałe znaczenie strategiczne, leżało bowiem na pograniczu Polski, Rusi i Litwy, co skutkowało nieustającą zmianą przynależności państwowej omawianego obszaru (Górny 1939: 12).

Dziedzictwem wielokulturowości I Rzeczypospolitej jest różnorodność wyznaniowa mieszkańców badanego terenu. Duży wpływ miało na nią zawarcie unii lubelskiej w 1569 r., skutkiem której było sąsiedztwo Polaków z Korony przynależnych do Kościoła katolickiego i Rusinów z Wielkiego Księstwa Litewskiego – z Cerkwi prawosławnej (Górny 1939: 21). Kolejne lata wiązały się z polonizacją Rusinów, która postępowała wraz z kształtowaniem się Cerkwi greckokatolickiej. Był to okres zróżnicowany pod względem językowym: podczas liturgii w Kościele wschodnim używano starosłowiańskiego, w świątyniach funkcjonowały język polski i łacina, natomiast w kontaktach codziennych ludność posługiwała się językiem ukraińskim, zwanym rusińskim (Czyżewski 2013: XVI).

Koniec XVIII w. wiązał się również z reorganizacją cmentarza – po likwidacji Kościoła greckokatolickiego cmentarze unickie zaczęły podlegać jurysdykcji parafii prawosławnych, a w konsekwencji przeobraziły się w cmentarze mieszane, tj. katolicko-prawosławne (Czyżewski 2013: XVIII-XIX) – stało się tak również w przypadku cmentarza kobyłańskiego.

Badania nad materiałem pokazują, że najczęściej nadawanymi imionami wśród kobiet urodzonych w latach 1810-1983 były imiona *Anna* (35 notacji) oraz

Maria (31 notacji). Wysoka frekwencja pierwszej nazwy nie zaskakuje, przede wszystkim ze względu na jej uniwersalność na przestrzeni wieków, a także z powodu popularności – zarówno wśród osób wyznania katolickiego, jak i prawosławnego, a także unickiego (Fros, Sowa 2002: 101-102). Warto natomiast pochylić się nad imieniem *Maria*, wyjątkowym przez wzgląd na liczne etymologie, wciąż budzące wątpliwości badaczy (Zmuda 2015: 137-153; Fros, Sowa 2000: 104; Fros, Sowa 2002: 398-399; Grzenia 2008: 230; Klawek 1948: 176-184) oraz specyficzne tendencje związane z jego nadawaniem. Ze względu na kult Marii – Matki Jezusa – używanie jej imienia oznaczało brak szacunku i odbierane było jako bluźnierstwo aż do początków XIX w. (Bystroń 1938: 77; Szewczyk 1990: 25-40), kiedy to można zauważyć tendencję rosnącą w nadawaniu tego imienia, co doskonale obrazuje zebrany materiał.

Najwyższą frekwencję wśród mężczyzn urodzonych w latach 1798-1987 osiągnęło imię *Jan* (31 notacji, w tym pisany cyrylicą jego prawosławny odpowiednik *Иван*), już od średniowiecza cechujące się dużą popularnością we wszystkich krajach chrześcijańskich (Rudnicka-Fira 2013: 210), oraz *Mikołaj* (23 notacje), na które należy zwrócić szczególną uwagę ze względu na odgrywanie przez nie bardzo ważnej roli w świadomości religijnej na Wschodzie, a w szczególności na Rusi, gdzie aż do początków XX w. św. Mikołaja traktowano jako trzecią osobę wchodzącą w skład Trójcy Świętej (Uspienski 1985: 19-20).

Pograniczny charakter badanego terenu sprzyjał kształtowaniu się specyficznego zasobu imion, pośród których występuje znaczna liczba formacji popularnych w antroponomii wschodniosłowiańskiej (rosyjskiej, ukraińskiej lub białoruskiej) lub ulegających jej wpływom. Pojawiają się one głównie w postaci form pełnych, np. *Агафія, Агринина, Aleksy, Anastazja, Bazyli, Ewdokja, Евфимия, Евгения, Феодора, Gabriel, Jarosław, Юсифина, Юльянна, Konstanty, Makary, Oksenia* (także w formie *Ksenia*), *Nadieżda, Onisija, Пелагея, Praksesta, Prokop, Roman, Teodor, Trofim, Bepa, Zinowia*, a także w postaci hipokorystyków: *Дима, Gala, Ksienia, Nadzia* (Wolnicz-Pawłowska, Szulowska 1998: 122, 143, 149). Urozmaicony repertuar imion oraz ich duża frekwencja względem głównego zbioru są oczywiste ze względu na wieloetniczność i wielojęzyczność badanego obszaru, dla grupy imion męskich znamienne jest bowiem również występowanie takich nazw, które często nadawano wśród Polaków, a jednocześnie brak ich wśród ludności wschodniosłowiańskiej lub występują bardzo rzadko. Do takich imion należą m.in. *Franciszek, Henryk, Karol, Krzysztof, Stanisław, Władysław, Benedykt* i *Tadeusz*. Tylko dwa ostatnie nadawane są w obu wyznaniach. Niekiedy wyznacznikiem „polskości” imienia staje się jego postać fonetyczna, różna od odpowiednika wschodniosłowiańskiego, np. *Błażej* (ukr. *Власій, Влас, Воłos*) (Wolnicz-Pawłowska, Szulowska 1998: 102-103).

O bogactwie repertuaru imienniczego świadczą formy odnotowane jednostkowo, dzięki którym badany zbiór obfituje w imiona nietuzinkowe i unikatowe. W przypadku repertuaru form żeńskich imiona efemerydy obejmują 40% zbioru. Do takich imion należą między innymi: *Агафія, Cecylia, Doria, Gala, Harytyna, Kamilla, Lidia, Lubomira, Luda, Marcela, Matruna, Onisija, Sabina*. W przypadku imion męskich nazwy o najniższej frekwencji (1) stanowią aż 53% całego zasobu form męskich. Jednostkowo nadano takie nazwy jak np.: *Augustyn, Cyryl, Gerasim, Juchimjan, Kondrat, Lukijan, Niczypor, Nikita, Параскевиў, Tychon, Witaliusz*.

Oprócz bogatego repertuaru imienniczego, na różnorodność inskrypcji składa się niejednolita i nieregularna grafia – napisy na tablicach nagrobnych utrwalone są zarówno łacinką, jak i cyrylicą. Hybrydalne formy zapisu, mnogość wariantów fonetycznych oraz występowanie hipokorystyków to czynniki, które w dużej mierze wpływają na osobliwość antroponimii badanego terenu.

Tabela 1. Lista imion żeńskich wraz z liczbą poświadczeń form pisanych łacinką i cyrylicą

Lp.	Imię łacinką	ln.	Imię cyrylicą	ln.
1.	Anna	33	Анна	2
2.	Maria	28	Мария	3
3.	Antonina	9	-	0
4.	Olga	7	Олга	1
5.	Anastazja	7	-	0
6.	Ksenia/Ksienia/Oksenia	6	Ксения	1
7.	Nadzieja/Nadieżda/Nadzia	6	Надежда	1
8.	Aleksandra	6	-	0
9.	Eufemia/Jufimia	5	Евфимия	1
10.	Eugenia/Eugenia	5	Евгения	1
11.	Wiera	5	Вера	1
12.	Zofia	5	Зофя	1
13.	Helena	5	-	0
14.	Prakseda	5	-	0
15.	Tekla	5	-	0
16.	Agrypina	3	Агрипина	1
17.	Eudokia/Ewdokija/Ewdokja	4	-	0
18.	Julianna	3	Юльянна	1

Cmentarz jako forma komunikacji międzypokoleniowej...

Lp.	Imię łacinka	ln.	Imię cyrylica	ln.
19.	Katarzyna	4	-	0
20.	Teodora	3	Феодора	1
21.	Julia	3	-	0
22.	Justyna	3	-	0
23.	Nina	3	-	0
24.	Paulina	3	-	0
25.	Stefania	3	-	0
26.	Zenobia/Zinowia	3	-	0
27.	Barbara	2	-	0
28.	Eufrozyna	2	-	0
29.	Irena	2	-	0
30.	Krystyna	2	-	0
31.	Ludmiła	2	-	0
32.	Magdalena	2	-	0
33.	Marianna	2	-	0
34.	Pelagia	1	Пелагея	1
35.	Walentyna	2	-	0
36.	-	0	Агафия	1
37.	Cecylia	1	-	0
38.	Doria	1	-	0
39.	Gala	1	-	0
40.	Harytyna	1	-	0
41.	Jadwiga	1		1
42.	-	0	Юсифина	1
43.	Józefa	1	-	0
44.	Kamilla	1	-	0
45.	Lidia	1	-	0
46.	Lubomira	1	-	0
47.	Luda	1	-	0
48.	Małgorzata	1	-	0
49.	Marcela	1	-	0

Lp.	Imię łacinką	ln.	Imię cyrylicą	ln.
50.	Marta	1	-	0
51.	Matruna	1	-	0
52.	Michalina	1	-	0
53.	Mirosława	1	-	0
54.	Onisija	1	-	0
55.	Paraskiewa	1	-	0
56.	Sabina	1	-	0
57.	Teofila	1	-	0
58.	Waleryja	1	-	0
Razem				
	210		18	

Tabela 2. Lista imion męskich wraz z liczbą poświadczeń form pisanych łacinką i cyrylicą

Lp.	Imię łacinką	ln.	Imię cyrylicą	ln.
1.	Jan/Jasz	30	Иван	1
2.	Mikołaj	23	-	0
3.	Piotr	18	Петр	1
4.	Włodzimierz	14	Владимир	1
5.	Aleksander	10	Александр	1
6.	Michał/Misiej	10	Михаил	2
7.	Bazyli/Wasyl	10	-	0
8.	Stefan	10	-	0
9.	Teodor	10	-	0
10.	Paweł	8	-	0
11.	Andrzej	5	Андрей	2
12.	Filip	6	-	0
13.	Józef	5	Иосиф	1
14.	Antoni	4	-	0
15.	Grzegorz	3	Григорий	1

Cmentarz jako forma komunikacji międzypokoleniowej...

Lp.	Imię łacinka	ln.	Imię cyrylicą	ln.
16.	Adam	3	-	0
17.	Dymitr	2	Дима	1
18.	Emilian	2	Емельян	1
19.	Eugeniusz	3	-	0
20.	Konstanty/Kostek	3	-	0
21.	Leon	3	-	0
22.	Roman	3	-	0
23.	Szymon	3	-	0
24.	Tadeusz	3	-	0
25.	Władysław	3	-	0
26.	Artem	1	Артемий	1
27.	Gabriel/Gabryjel	2	-	0
28.	Henryk	2	-	0
29.	Ignacy	1	Игнатий	1
30.	Jerzy	2	-	0
31.	Joachim/Jakim	2	-	0
32.	Mirosław	2	-	0
33.	Sergiusz/Siergiej	2	-	0
34.	Wiesław	2	-	0
35.	Aksenty	1	-	0
36.	Aleksy	2	-	0
37.	Arseniusz	1	-	0
38.	Augustyn	1	-	0
39.	Benedykt	1	-	0
40.	Błażej	1	-	0
41.	Bogdan	1	-	0
42.	Cyryl	1	-	0
43.	Daniel	1	-	0
44.	Franciszek	1	-	0
45.	Gerasim	1	-	0
46.	Jakub	1	-	0

Lp.	Imię łacinką	ln.	Imię cyrylicą	ln.
47.	Janusz	1	-	0
48.	Jarosław	1	-	0
49.	Juchimjan	1	-	0
50.	Karol	1	-	0
51.	Kondrat	1	-	0
52.	Krzysztof	1	-	0
53.	Łukijan	1	-	0
54.	Maciej	1	-	0
55.	Makary	1	-	0
56.	-	0	Мартин	1
57.	Miron	1	-	0
60.	Mojżesz/Mojsiej	1	-	0
61.	Niczypor	1	-	0
62.	Nikita	1	-	0
63.	-	0	Параскевий	1
64.	Prokop	1	-	0
65.	Ryszard	1	-	0
66.	Stanisław	1	-	0
67.	Tomasz	1	-	0
68.	Trofim	1	-	0
69.	Tychon	1	-	0
70.	Tytus	1	-	0
71.	Witaliusz	1	-	0
72.	Witold	1	-	0
73.	-	0	Захарий	1
				Razem
	245		17	

Jak wskazuje powyższa tabela, pomiędzy rodzajem zapisów występuje duża dysproporcja: zbiór imion utrwalonych łacinką stanowi aż 92% zasobu imienniczego kobiet i zawiera 210 notowań, podczas gdy na repertuar imion zapisanych cyrylicą składa się jedynie 18 notowań, które zasilają cały zasób w 8%.

Jeśli chodzi o zależności między grafia a wyznaniem, proporcje wyglądają następująco: wśród imion kobiet wyznania katolickiego 179 form utrwalono łacinką i jedynie 4 formy cyrylicą; nominacje kobiet wyznania prawosławnego utrwalono w 28 przypadkach łacinką, 14 form zapisano cyrylicą. Łacinką została zapisana 1 forma, która określała kobietę nieustalonego wyznania. Materiały źródłowe nie są na tyle obszerne, by w tym wypadku wskazać na jakąkolwiek zależność pomiędzy wyznaniem a grafia, jednak widoczną tendencją jest z pewnością wzrost częstotliwości zapisów cyrylicą na płytach nagrobnych osób wyznania prawosławnego – w tym przypadku cyrylica pozostaje względem łacinki w proporcjach 1:2.

Jeśli chodzi o zbiór imion męskich, dane dotyczące dysproporcji pomiędzy formami zapisu niemalże całkowicie pokrywają się z sytuacją dotyczącą grafii wśród imion kobiecych (por. 92% : 8% u kobiet). Zestaw form pisanych łacinką stanowi 93% całego zbioru imion męskich i składa się na niego 245 notowań, natomiast nazwy uwiecznione cyrylicą składają się jedynie na 7% zbioru w liczbie 17 notowań. Z zebranego materiału można wyekscerpować 199 form utrwalonych łacinką i 5 form utrwalonych cyrylicą wśród mężczyzn wyznania katolickiego oraz 48 form uwiecznionych łacinką i 10 zapisanych cyrylicą pośród mężczyzn wyznania prawosławnego. Podobnie jak w zbiorze imion kobiecych, tak i w tym przypadku, 1 forma pochodzi od mężczyzny nieustalonego wyznania, jednak tu zapisana jest cyrylicą.

Zestaw męskich imion zawiera 3 formy, które w inskrypcjach cmentarza kobyłańskiego nie mają swoich odpowiedników uwiecznionych łacinką: *Мартин*, *Параскевий* i *Захаруї*. Co ciekawe, 15 nazw przyjmuje obie formy graficzne, co stanowi 21% całego zasobu imion męskich. Ponadto niektóre imiona stanowią formy prawosławne w brzmieniu staro-cerkiewno-słowiańskim, jednak są utrwalone łacinką: *Gabryjel*, *Siergiej*, *Gerasim*, *Juchimjan*. W przypadku kobiet są to m.in.: *Nadieżda*, *Jufimia*, *Eugenia*, *Ewdokja*, *Jufimia*, *Zinowia* (SIP 1936).

Zdecydowana większość napisów utrwalonych łacinką może być skutkiem polonizacji, a także, po czasach zaborów, dystansowania się od wszystkiego, co rosyjskie. Pośród materiałów występuje jedna tablica nagrobna, na której, obok 2 form pisanych cyrylicą (zapisanych na starej płycie), występują formy pisane łacinką (na odnowionej tablicy zamieszczonej obok).

Należy zauważyć, że w zebranych materiale można wskazać wiele przykładów wariantowości jednego imienia (por. *Gabriel/Gabryjel*, *Jan/Jasz*, *Joachim/Jakim*, *Michał/Misiej*, *Sergiusz/Siergiej*, *Eudokia/Eudokija/Ewdokja*, *Eufemia/Jufimia*, *Eugenia/Eugenia*, *Ksenia/Ksienia/Oksenia*, *Nadzieja/Nadieżda/Nadzia*, *Zenobia/Zinowia*). Urozmaicone odmiany imion są skutkiem wpływów wschodniosłowiańskich i wskazują na swoiste przemieszanie i nierozzerwalność tendencji nazewniczych wśród osób wyznania prawosławnego i katolickiego.

Można wysunąć hipotezę, że taka różnorodność wariantów to wynik licznych konwersji – zarówno tych o charakterze przymusowym, będących rezultatem presji rządzących, jak i dobrowolnych – wynikających z małżeństw mieszanych.

Klasyfikacja materiału z punktu widzenia genezy (Malec 1998: 99-113) pozwoliła na wyłonienie pewnych tendencji związanych z nadawaniem imion na badanym terenie.

Wyróżniono imiona:

1) **Rodzime – prasłowiańskie:**

a) **złożone:** *Bogdan, Jarosław, Lubomira, Ludmiła, Mirosław, Mirosława, Stanisław, Władysław, Włodzimierz, Wiesław;*

b) **skrótowe:** *Luda.*

2) **Imiona zapożyczone:**

a) **biblijne:**

– starotestamentowe:

• hebrajskie: *Anna, Gabriel, Jakub, Jan, Joachim, Józef, Maria, Michał, Mojżesz, Zaxapuñ;*

• semickie: *Adam;*

• akadyjskie: *Daniel;*

– nowotestamentowe:

• hebrajskie: *Maciej, Magdalena, Szymon;*

• aramejskie: *Marta, Tadeusz, Tomasz;*

• greckie: *Andrzej, Filip, Piotr, Stefan, Trofim, Weronika;*

• łacińskie: *Paweł, Tytus;*

b) **derywowane od biblijnych (hebrajskich):** *Józefa, Józefina, Michalina, Marianna;*

c) **pozabiblijne:**

– **greckie:** *Agafija, Agrypina, Aleksander, Aleksandra, Aleksy, Anastazja, Arseniusz, Artem, Bazyli, Cyryl, Doria, Dymitr, Eudokia, Eufemia, Eufrozyna, Eugenia, Eugeniusz, Gerasim, Grzegorz, Harytyna, Helena, Irena, Jerzy, Katarzyna, Krzysztof, Ksenia, Małgorzata, Leon, Łukijan, Makary, Mikołaj, Miron, Niczypor, Nikita, Onisija, Paraskiewa, Paraskiewij, Pelagia, Prokop, Stefania, Tekla, Teodor, Teodora, Teofila, Tychon, Zenobia, Zofia;*

– **łacińskie:** *Antoni, Antonina, Augustyn, Benedykt, Błażej, Cecylia, Emilian, Gala, Ignacy, Julia, Julianna, Justyna, Kamilla, Konstanty, Krystyna, Marcela, Martin, Matruna, Paulina, Prakseda, Roman, Sabina, Sergiusz, Walentyna, Waleryja, Wiera;*

– **grecko-łacińskie:** *Barbara, Lidia, Nadzieja;*

– **germańskie:** *Franciszek, Henryk, Jadwiga, Karol, Kondrat, Olga, Ryszard;*

– **ormiańskie:** *Aksenty;*

- **litewskie:** *Witold*;
- d) **utworzone na gruncie języka polskiego** od imienia *Jan: Janusz*;
- e) **o niejasnej etymologii:** *Nina*.

Warto zaznaczyć wysoką częstotliwość występowania imion biblijnych oraz hagiograficznych, a ponadto nierzadkie pojawianie się nominacji związanych z ideałem Świętej Rodziny (oraz związanych z nią osób). To m.in. imiona takie jak: *Józef, Maria, Andrzej, Anna, Piotr*, przy czym istotne jest to, że są to notowania znajdujące się na samej górze listy frekwencyjnej. Komentarza wymaga również mnogość występowania imion teoforycznych zawierających imię Boga lub bóstwa, co jest kolejnym dowodem na dominującą motywację religijną w nazewnictwie Kobylan i okolic, poświadcza także bogatą kulturę duchową i religijną badanego terenu. Wśród tego typu imion znalazły się m.in.: *Daniel, Gabriel, Michał, Jakub, Jan, Joachim, Józef, Maciej, Szymon, Захаруї, Krzysztof, Teodor* (SEMSNO 1995), a także słowiańskie *Bogdan* oraz, związane z tradycją antyczną, *Dymitr* i Мартин. Pozostając przy imionach męskich, należy wskazać, że nazwy pochodzenia słowiańskiego tworzą niewielką grupę (7) w porównaniu do imion chrześcijańskich, pośród których największą popularnością cieszyły się głównie imiona apostołów, np. *Andrzej, Filip, Piotr, Paweł*, a także męczenników, takie jak *Aleksander, Antoni, Bazyle*. W zbiorze imion kobiecych występują tylko 4 imiona rodzime: *Lubomira, Ludmiła, Luda, Mirosława*.

Z uwagi na duży udział historyczno-społecznych uwarunkowań, które mogły mieć wpływ na kształtowanie się nazw własnych na badanym obszarze, przy analizie zbioru imion uwzględniono ich udział w poszczególnych okresach. Ich cezurę uwarunkowane są wydarzeniami istotnymi z punktu widzenia lokalnej społeczności zamieszkującej tereny Kobylan i okolic. W ramach takiego podziału utworzono 3 okresy, jednak ze świadomością, że są to zbiory nierównoważne, a więc wymagające potwierdzenia na materiale o szerszym zakresie.

Pierwszy wydzielony okres obejmuje lata 1798-1861 i jest związany głównie z przejściem badanych ziem przez zabór rosyjski, a co za tym idzie – ingerencją władz w działalność Cerkwi greckokatolickiej (Czyżewski, Warchoł 1998: XIII; Czyżewski 2013: XVII). Na cmentarzu kobyłańskim, posiadającym jeszcze wówczas status greckokatolickiego, mogło mieć to odbicie w grafii inskrypcji nagrobnych.

W obu zbiorach zanotowano po 9 imion nadawanych jednostkowo. Spośród imion określanych jako częste w liście rangowej u kobiet występuje jedynie *Anna*, natomiast u mężczyzn – *Bazyle* i *Andrzej (Андрей)*. Zasób imion męskich zawiera 3 imiona biblijne (*Piotr, Андрей, Tytus*), natomiast zasób imion żeńskich – 1 biblijne (*Anna*) oraz 2 derywowane od biblijnego *Józef (Józefa i Юсифина)*. W zbiorach występuje też po 6 imion hagiograficznych – greckich (*Агафія, Helena, Пелагея, Bazyle, Teodor* i *Дима* – zdrobnienie wschodniej formy *Dymitr*) bądź łacińskich

(*Kamilla, Prakseda, Waleryja, Augustyn, Емельян*), jedynie imię *Franciszek* ma etymologię germańską.

Znaczącym dla pierwszego okresu jest fakt, że oba zasoby zawierają imiona, które nie pojawiają się w późniejszych okresach – świadczy to o bogactwie i unikatowości całego repertuaru. Są to m.in.: *Агафія, Юсіфіна, Józefa, Kamilla, Waleryja, Augustyn, Tytus*.

Na płaszczyźnie wyznaniowej zbiory pozostają zbieżne: występuje tu 6 notacji identyfikujących mężczyzn i 5 notacji identyfikujących kobiety związane z Kościołem katolickim, po 3 imiona w obu zbiorach dotyczą wyznania prawosławnego, a 1 imię należy do mężczyzny nieustalonego wyznania. Każdy zasób zawiera 3 imiona utrwalone cyrylicą, w tym 2 spośród nich należą do wyznawców prawosławia.

Kolejny okres, przypadający na lata 1862-1924, wiąże się ze sprzeciwem lokalnej wiejskiej ludności wobec propagandy rosyjskiej – ma to swoje odzwierciedlenie na płaszczyźnie językowej, a konkretniej w stosunkach językowych panujących pomiędzy mieszkańcami badanego terenu. Unicy, którzy po likwidacji Kościoła greckokatolickiego w 1875 r. przeszli na obrządek łaciński, używali na przemian języka polskiego i ukraińskiego (Czyżewski, Warchoń 1998: XIV). W tym czasie cmentarz kobyłański zaczął podlegać jurysdykcji parafii prawosławnej. Ludność unicka ulegała szybkiej polonizacji, nie chcąc przyjąć wyznania prawosławnego oraz języka i kultury rosyjskiej. Na proces ten mógł wpłynąć również stosunek zaborcy do gwar ukraińskich i języka ukraińskiego, które traktowane były jako „gorsza” odmiana języka rosyjskiego (Czyżewski, Warchoń 1998: XIV-XV); sytuacji sprzyjał także ukaz tolerancyjny z 1905 r., po którym znacznie zwiększyła się liczba ludności katolickiej. Bilingwizm kształtował się wówczas nie tylko pod zaborem rosyjskim, ale od 1915 r. także pod rządami okupantów niemieckich (Izdebski 1996: 76-80), którzy wkrótce podpisali pokój brzeski z Ukrainą. Pomimo tego że postanowienia układu ostatecznie nie weszły w życie, lokalna społeczność w dość dużym stopniu odczuła działanie władz ukraińskich, szczególnie w czasie prób zrekonstruowania Kościoła unickiego oraz podczas tworzenia ukraińskich szkół (Jadczak 1999: 22).

W drugim okresie na 138 notowań wśród kobiet występuje 41 imion, a 47 imion identyfikuje 137 mężczyzn. W obu zbiorach występują podobne proporcje wyznaniowe: z wyznaniem katolickim związanych jest 114 kobiet i 110 mężczyzn, a z wyznaniem prawosławnym – 23 kobiety i 27 mężczyzn. Ludność prawosławna stanowi zatem łącznie niecałe 19% liczby całej populacji badanej w okresie II.

W wypadku kobiet 5 imion zapisanych jest cyrylicą (*Анна, Марія, Надежда, Ксенія, Агріпіна*), w tym 6 notowań dotyczy kobiet wyznania prawosławnego i 2 wyznania katolickiego.

W tym okresie mamy do czynienia ze znacznie bardziej zróżnicowanym repertuarem imienniczym wśród mężczyzn – w zasobie występuje aż 26 imion jednostkowych (np. *Daniel, Mojżesz, Kondrat, Artem, Nikita, Makary, Karol*), podczas gdy w zbiorze imion kobiecych jest ich 15 (np. *Lidia, Marcela, Marta, Matruna, Michalina, Onisija, Paraskiewa, Sabina, Teofila*). Co więcej, jednostkowe imiona męskie z tego okresu stanowią najczęściej rzadkie jednostki z punktu widzenia głównego zbioru, a ich udział w zbiorze okresu II wynosi aż 55%. Ponadto zbiór męski zawiera 18 imion (2 razy więcej niż kobiecy), które nie pojawiają się w żadnym z pozostałych zbiorów, stanowią zatem imiona efemerydy w całym repertuarze.

W spisie imion prawosławnych znalazły się 33 imiona męskie: *Aleksander/Александр, Aleksy, Andrzej/Андрей, Antoni, Artem, Bazyli, Benedykt, Cyryl, Daniel, Dymitr, Emilian, Eugeniusz, Gabriel, Grzegorz, Jerzy, Joachim/Jakim, Józef/Иосиф, Konstanty, Leon, Makary, Мармун, Michał/Muxaul, Mikołaj, Mojżesz/Mojsiej, Nikita, Stefan, Tadeusz, Teodor, Tomasz, Trofim, Tychon, Włodzimierz, Захаруї* (SIP 1936). Tymczasem na cmentarzu w Kobylanach pochowano w tym czasie jedynie 27 mężczyzn wyznania prawosławnego, a więc tylko 20% populacji męskiej pochowanej wówczas na cmentarzu. Oprócz imion pisanych cyrylicą jedynie *Jakim* i *Mojsiej* występują w brzmieniu staro-cerkiewno-słowiańskim, a ich nosicielami byli mężczyźni wyznania prawosławnego.

Lata 1925-1987, które w niniejszych badaniach stanowią przedział czasowy dla okresu trzeciego, również wiążą się ze zróżnicowaniem stosunków wyznaniowych. Ludność rzymskokatolicka pozostawała w większości w stosunku do wyznawców prawosławia aż do 1939 r., natomiast początki okupacji wiązały się ze zmianą proporcji – Ukraińcy przybyli z zewnątrz stanowili wówczas na badanym terenie grupę elitarną, o określonych przywilejach: ukraińskimi pracownikami obsadzano instytucje administracyjne, w placówkach oświatowych przeprowadzano nauczanie języka ukraińskiego, który jako język wykładowy funkcjonował m.in. w szkole w Kobylanach (Mańkowski 1982: 255¹). W późniejszych latach mamy do czynienia z napływem ludności (głównie młodzieży męskiej) z Polesia i Małopolski, co było związane z budową lotniska w pobliskich Małaszewiczach i skutkowało licznymi małżeństwami mieszanymi. Ponadto lata 1944-1947 wiążą się z licznymi deportacjami z badanego terenu i okolic (w okolice Odessy i Mrągorowa). Zróżnicowanie ludności i pod względem pochodzenia, i wyznania opisują dokładniej w swojej pracy F. Czyżewski i S. Warchoł:

W roku 1946 przybyło zza Bugu 19 rodzin. Miejscowa ludność określa ich „Poleszuchami”. Ci nowo przybyli bądź ich dzieci mieszkają w Kobylanach do dziś. Po

¹ Czyżewski 2013: XXVI.

roku 1947 do wsi przybyło 8 rodzin z Łukowskiego, których miejscowi nazywają „Mazurami”. Ci zaś określają autochtonów-katolików „Ukraińcami”. W roku 1957 powrócili do Kobylan prawie wszyscy wywiezieni, wraz z nimi przyjechali mieszkańcy okolicznych wsi (m.in. z Kąt), którzy na zachodzie ożenili się z „dziewczyną kobyłańską” (Czyżewski, Warchoł 1998: 23).

Na nominacje 40 kobiet (30 wyznania katolickiego i 10 wyznania prawosławnego) przypada 21 imion. Zasób ten zawiera 7 imion niewystępujących w poprzednich okresach: *Irena*, *Małgorzata*, *Walentyna*, *Weronika*, *Luda*, *Lidia* i *Lubomira*, zanotowano także 14 nazw jednostkowych. Cyrylicą utrwalono w tym czasie tylko jedną jednostkę (Зофя), która stanowiła nominację osoby prawosławnej.

III okres charakteryzuje się dwa razy większą populacją mężczyzn niż kobiet (81:40) i zawiera 32 imiona męskie. 22 mężczyzn pochowanych na kobyłańskim cmentarzu w tamtym czasie było związanych z wyznaniem prawosławnym, natomiast 59 – z wyznaniem katolickim. Ponadto mamy do czynienia z 15 nazwami jednostkowymi – 3 spośród nich (*Arseniusz*, *Witaliusz* i *Błażej*) nie pojawiały się dotąd w żadnym z okresów. Tak jak w wypadku kobiet – imion poświadczonych cyrylicą jest znacznie mniej niż w poprzednich okresach (*Владимир*, *Мухаил*). Warto zwrócić uwagę na popularyzację imion słowiańskich, głównie wśród mężczyzn. Występują tu m.in.: *Włodzimierz*, *Władysław*, *Wiesław*, *Mirosław*, *Stanisław*, *Jarosław*. Wśród kobiet odnotowano dwa tego typu imiona: *Lubomira* i *Luda*.

Wśród repertuaru analizowanych imion znalazły się nazwy, których sklasyfikowanie chronologiczne było niemożliwe ze względu na brak informacji o roku urodzenia lub zgonu. W zbiorze imion kobiecych znalazło się 31 nazw nominujących 40 kobiet, natomiast w wypadku mężczyzn były to 24 imiona reprezentujące 38 nosicieli.

Zestawienie trzech wydzielonych okresów zarówno w wypadku kobiet, jak i mężczyzn oraz analiza imion kolejno w nich nadawanych pozwala na sformułowanie wniosku, że nazewnictwo osobowe Kobylan i okolic przynajmniej w pewnym stopniu odzwierciedla okoliczności społeczno-historyczne badanego okresu. Omawiany repertuar jest widocznym potwierdzeniem wielojęzyczności, wielokulturowości i wielowyznaniowości pogranicza polsko-białoruskiego. Wydaje się, że tego typu zjawisk nie można opisywać za pomocą konstrukcji opartej na dwupostaciowej opozycji czy przez odwołanie do wzajemnie wykluczających się zależności. Przedstawiona analiza płaszczyzny antroponimicznej wiąże się zatem z postrzeganiem okoliczności historycznych i społecznych przez pryzmat przejściowości, wzajemnego przenikania i nawarstwiania się. Owa pograniczna perspektywa sprawia, że wyłonienie dominujących form określających konkretne wyznanie czy narodowość wydaje się niekoniecznym wnioskiem finalnym

niniejszych rozważań, a wręcz przeciwnie – stanowi otwarte pole do dalszych badań nad nazewnictwem tego osobliwego obszaru.

Bibliografia

- Bystróż J., 1938, *Księga imion w Polsce używanych*, Warszawa, s. 77.
- Czyżewski F., Warchoń S., 1998, *Polskie i ukraińskie teksty gwarowe ze wschodniej Lubelszczyzny*, „Rozprawy Slawistyczne”, nr 9, s. XIII-XV, 23.
- Czyżewski F., 2013, *Wstęp [w:] Antroponimia pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego w świetle inskrypcji nagrobnych. Część I, Słownik nazwisk*, Lublin, s. XVI-XIX, XXVI.
- Fros H., Sowa F., 2000, *Księga imion i świętych*, t. 4, Kraków, s. 104.
- Fros H., Sowa S., 2002, *Twoje imię. Przewodnik onomastyczno-hagiograficzny*, Kraków, s. 101-102, 398-399.
- Górny B., 1939, *Monografia powiatu bialskiego województwa lubelskiego*, Biała Podlaska, s. 12, 21.
- Grzenia J., 2008, *Słownik imion*, Warszawa, s. 230.
- Izdebski J., 1996, *Z walk Dywizji Podlaskiej w lutym 1919 r.: Kobyłany*, „Szkice Podlaskie”, nr 5, s. 76-80.
- Jadczak S., 1999, *Gmina Terespol. Monografia*, Lublin-Terespol, s. 21-22.
- Klawek A., 1948, *Etymologia imienia Maria*, „Polonia Sacra”, I, z. 2, s. 176-184.
- Malec M., 1998, *Imiona [w:] E. Rzetelska-Feleszko (red.), Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, Kraków, s. 99-113.
- Rudnicka-Fira E., 2013, *Imiennictwo krakowian od XVI do XVIII wieku na tle historii i kultury*, Kraków, s. 210.
- Szewczyk Ł., 1990, *Kultowe i kulturowe znaczenie imienia Maria*, „Studia Gnesnensia”, IX, s. 25-40.
- Uspiński B., 1985, *Kult św. Mikołaja na Rusi*, Lublin, s. 19-20.
- Wolnicz-Pawłowska E., Szulowska W., 1998, *Antroponimia polska na Kresach południowo-wschodnich: XV-XIX wiek*, Warszawa, s. 102-103, 122, 143, 149.
- Zmuda E., 2015, *Maria jako imię zakonne*, „Onomastica” LIX, s. 137-153.

Wykorzystane słowniki

- SEMSNO 1995 – *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*, 1995, A. Cieślukowa, M. Malec, K. Rymut (red.), cz. 2, Kraków.
- SGKP 1880 – *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, 1880, F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski (red.), t. 1, Warszawa, s. 399.
- SIP 1936 – *Spis imion prawosławnych w brzmieniu polskim i staro-cerkiewno-słowiańskim, uzgodniony z Ministerstwem Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego*, Warszawa 1936.

**The cemetery as a form of intergenerational communication:
Anthroponymy of Kobylany and its environs, as fixed
in 19th and 20th century tombstone inscriptions
at the Catholic and Orthodox Cemetery in Kobylany**

Summary

The main theme of the article is an analysis of names excerpted from grave inscriptions at the Catholic and Orthodox Cemetery in Kobylany, in eastern Lubelszczyzna region, near the Polish-Belarusian border. The collected material made it possible to identify naming trends and, consequently, formulate linguistic, cultural and confessional characteristics of communities living in the area under study in the nineteenth and twentieth centuries. The cemetery presents itself as a kind of cultural text, reflecting the area's changing social, historical and confessional determinants.

Key words: anthroponymy, Polish-Belarusian border area, tombstone inscriptions, cemetery

Słowa kluczowe: antroponimia, pogranicze polsko-białoruskie, inskrypcje nagrobne, cmentarz